

Asia: VN/22303/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Meiltä ei ole pyydetty lausuntoa, mutta haluamme lausua asiassa, koska esitetyillä muutoksilla on merkittäviä vaikutuksia myös edustamiimme yrityksiin, erityisesti niiden ollessa rikosasian asianomistajina. Oikeusprosessit, rikosprosessi mukaan lukien, kestävät Suomessa nykyisin aivan liian kauan ja on kiistatonta, että tämä on merkittävin oikeuden saamisen este tällä hetkellä, erityisesti kun huomioidaan, että oikeudenkäynnit merkitsevät usein asianosaisille myös merkittävää kuluriskiä ja mitä pidemmäksi käsittely venyy, sitä enemmän tyypillisesti myös kustannukset kasvavat.

Kannatamme asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämiseen esitettyjä muutoksia ja niiden perusteita. Toteamme kuitenkin, että asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen on eri asia kuin rikoksella aiheutetun vahingon selvittäminen. Muutokset ensin mainitussa eivät saa johtaa siihen, että rikoksella aiheutettujen vahinkojen selvittämistä ei tehdä riittävällä huolellisuudella. Asialla on merkitystä paitsi rikoksen vakavuuden ja sitä kautta mahdollisen rangaistuksen arvioinnissa, myös asianomistajan mahdollisten korvausvaatimusten arvioinnissa.

Asiaan liittyy myös luonnokseen sisältyvä ROL 3 luvun 9 §:än 1 momentin muutosesitys, jonka mukaan syyttäjä voisi tehdä ratkaisun yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta jo esitutkinnan aikana. Olemme ottaneet kantaa tähän asiaan jäljempänä lausuntomme esityksen vaikutustenarviointia koskevassa kohdassa.

2. Rikosilmoituksen kirjaaminen

Kannatamme muutoksia, jotka johtavat siihen, ettei perusteettomien tai jopa häirintätarkoituksessa tehtyjen rikosilmoitusten kirjaamiseen käytetä aikaa.

On kuitenkin tarpeen korostaa sitä, että kynnyksen kirjaamatta jättämiseen epäselvissä tilanteissa tulee olla korkea, kuten esityksessäkin on todettu. Kaikilla heidän juridisesta osaamistasostaan riippumatta tulee olla mahdollisuus saattaa heihin kohdistunut rikos tutkittavaksi. Näin rikosilmoituksen tekijältä ei voida rikosilmoitusta tehtäessä edellyttää esimerkiksi kovin tarkkaa rikolliseksi koetun teon rikosoikeudellista yksilöintiä. Siksi epäselvän rikosilmoituksen selventämisen tulee jatkossakin olla pääsääntö kirjaamatta jättämisen asemesta.

3. Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

On selvää, että asianomistajan ilmeisen perusteettomien vaatimusten ei tulisi estää esitutinnan toimittamatta jättämistä tai lopettamista silloin, kun perusteet ovat olemassa. Asianomistajan perusteltujen, vähäistenkin vaatimusten kyseessä ollen toivomme kuitenkin pidättyvyyttä. Mitä laajemmin vähäisyysperustetta käytetään, sitä enemmän on myös sellaisia rikoksia, joiden asianomistajat jäävät vaille heille kuuluvaa vahingonkorvausta. On kuitenkin hyvä, että esityksessäkin todetaan, että koska muita pykälässä säädettyjä edellytyksiä ei muutettaisi, tulisi asianomistajalle aiheutettua vahinkoa arvioida jatkossa osana sitä, onko rikos kokonaisuutena arvostellen ilmeisen vähäinen. Kynnys ei olisi erityisen korkea, vaan vielä suhteellisen vähäisenkin objektiivisesti perusteltu vahinko merkitsisi sitä, että tekoa ei voitaisi pitää enää ilmeisen vähäisenä. Toimenpiteistä luopuminen ei kuitenkaan estyisi yksin sen vuoksi, että asianomistaja ilmoittaa hänellä olevan vaatimuksia rikoksen johdosta. On keskeistä varmistaa, että tulkintakäytännöt ovat riittävän yhdenmukaisia.

4. Ilmoitus epäillyn oikeuksista ja kuulusteltavalle tehtävät ilmoitukset

Kannatamme esitettyjä muutoksia ja niiden perusteluja.

Olisi hyvä, että varmistettaisiin nykyistä paremmin, että epäillyillä ja kuulusteltavilla on tieto oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti siitä, miten he voivat myötävaikuttaa prosessin kulkuun ja epäilty halutessaan pyrkiä vaikuttamaan myös hänelle mahdollisesti tuomittavan rangaistuksen tasoon. Jos ilmoitus annetaan etukäteen kirjallisesti, on kuitenkin tärkeää varmistua kuulustelutilanteesta siitä, että kuulusteltava on ilmoitukseen tutustunut ja sen keskeisen sisällön ymmärtänyt, kuten esityksessäkin on todettu.

5. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyövelvollisuus sekä loppulausuntomenettely

Kannatamme esitettyjä muutoksia ja niiden perusteluja.

Esitetyt muutokset osaltaan varmistavat, että esitutkinnassa kyetään vastaamaan sille asetettuihin vaatimuksiin ja vähentämään tarvetta lisäselvityksiin prosessin myöhemmässä vaiheessa. Näin muutokset osaltaan tehostavat myös mahdollisesti seuraavaa rikosoikeudenkäyntiä. Syyttäjän rooli

on keskeinen mahdollisen oikeudenkäynnin kannalta merkityksellisten seikkojen huomioimisessa riittävän aikaisessa vaiheessa esitutkintaa.

Toivomme kuitenkin, että muutos ei käytännössä johtaisi loppulausuntomenettelyn vähäiseen käyttöön, vaan muutos kyettäisiin toteuttamaan niin, että asiaan osalliset ymmärtäisivät, että loppulausunnot palvelevat laadukasta esitutkinnan päättämistä ja niihin panostaminen on mahdollisen myöhemmän prosessin kannalta kaikkien asianosaisten etu. Osaltaan tätä tavoitetta palvelee myös esitetty vaatimus loppulausuntopyyntöjen yksilöinnistä, jota myös kannatamme. Syyttäjän ja tutkinnanjohtajan toimiva yhteistyö on avain myös nykyistä onnistuneempaan loppulausuntopyyntöjen yksilöintiin.

6. Perusteluvollisuuden keventäminen

Oikeus saada perusteltu päätös asiassa on keskeinen oikeus. Ymmärrämme tarpeen keventää perusteluvollisuutta, mutta näemme, että kyseen tulisi olla enemmän perusteluvaatimusten tarkemmasta määrittämisestä yhdenmukaisempien perustelukäytäntöjen saavuttamiseksi kuin perusteiden keventämisestä sinällään. Ymmärrämme, että tähän esitysksin tähtää, mutta katsomme, että säännöstä ja sen perusteluja tulisi jatkovalmistelussa vielä selkiyttää perusteluiltaan riittävien päätösten ja säännöksen yhdenmukaisen tulkinnan varmistamiseksi.

7. Yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa

On ymmärrettävää, että laajoissa, useiden satojen tai tuhansien asianomistajien rikosjutuissa on tarpeen tietyissä tilanteissa harkita yleistiedoksiannon käyttämistä. Esityksessä on viitattu, että yleistiedoksianto tulisi toteuttaa hallintolain 62 §:ssä säädetyllä tavalla. Viitatus lainkohdan mukaan "Asiakirjan nähtäville asettamisesta on ilmoitettava yleisessä tietoverkossa viranomaisen verkkosivuilla ja tarpeen vaatiessa sellaisessa sanomalehdessä, josta vastaanottajan voidaan otaksua parhaiten saavan tiedon."

Emme pidä esitettyä tapaa riittävänä varmistamaan, että tiedossa oleva asianomistaja saisi tätä kautta riittävällä varmuudella tiedon asiasta, johon hänen kannaltaan liittyy merkittävä oikeudenmenetyksen riski. Jos yleistiedoksianto koskee esimerkiksi ilmoitusta siitä, että syyttäjä ei ota ajaakseen yhdenkään asianomistajan korvausvaatimuksia tai tuomioistuin tiedustele asianosaisten korvausvaatimuksia, on korostetun tärkeää, että asianomistajat saavat asiasta tiedon, jotta he voivat toimia asiassa ajoissa ajaakseen vaatimuksiaan samassa oikeudenkäynnissä, jossa pääasiaa käsitellään. Yksityisoikeudellisten vaatimusten ajaminen rikosasian pääkäsittelyn yhteydessä on asianomistajalle kiistaton etu. Mikäli asianomistaja menettää mahdollisuutensa ajaa vaatimuksiaan käsiteltävän rikosasian yhteydessä, se johtaa oikeudenkäyntikuluriskin vuoksi helposti tilanteeseen, jossa asianomistaja ei voi tai halua ajaa vaatimuksiaan myöhemmin erikseenkään. Tällöin he käytännössä menettävät oikeutensa esimerkiksi vahingonkorvaukseen.

Jos asianomistaja on tiedossa, tyypillisesti myös hänen yhteystietonsa ovat tiedossa. Ehdotamme harkittavaksi, voisiko hänelle henkilökohtaisesti ilmoittaa yleistiedoksiannon käyttämisestä, esimerkiksi lähettämällä yleistiedoksiannon käyttämisestä hänelle tieto sähköpostitse tai

tekstiviestillä ja samalla ilmoittamalla, mistä hän voi löytää asiaansa koskevan päätöksen. Tällöin ei olisi tarpeen tehdä jokaisen asianomistajan osalta erillistä tiedoksi annettavaa päätöstä, vaan riittäisi, että hänelle lähetettäisiin tieto, missä hän voi tutustua tehtyyn, kaikkia vastaavassa asemassa olevia koskevaan päätökseen. Tämä olisi mahdollista myös yhdellä, samalla kertaa kaikille tiedossa oleville asianomistajille lähetettävällä sähköpostilla tai tekstiviestillä, tarvittaessa vastaanottajatiedot muilta vastaanottajilta salaten.

Sen sijaan tuntemattomiksi jääneiden asianomistajien kannalta esitys on perusteltu, eikä esitettyä tehokkaampaakaan tapaa ole tiedossa.

8. Tiedottaminen esitutkinnassa

Kannatamme esitettyjä muutoksia ja niiden perusteluja.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Tiedoksiantosääntely

Kannatamme puhelintiedoksiannon sallimista edellyttäen, että haastettavan henkilöllisyydestä voidaan sen yhteydessä riittävällä varmuudella varmistua. Tästä ei esityksessä todeta vielä riittävän tarkkaan. Esitämme, että asia huomioidaan jatkovalmistelussa.

2. Kirjallinen menettely

Esityksessä lähdetään siitä, että epäillyn ilmoitettua esitutkinnassa aikovansa suostua kirjalliseen menettelyyn ja menettelyn edellytysten muutoinkin täyttyessä hänen olisi haasteen tiedoksi saatuaan aktivoiduttava vastustamaan kirjallista menettelyä, jos hän olisi muuttanut mielensä asiassa.

Nähdäksemme esitys on kannatettava, mutta samalla on huomioitava, että jo esitutkinnassa on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että epäilty ymmärtää, mitä ilmoitus tarkoittaa. On varmistettava, että tutkinnanjohtajille ja tutkijoille annettavat ohjeet ovat tältä osin selkeät ja ehkä jopa määrämuotoiset, jotta yhdenmukaiset käytännöt voidaan varmistaa.

3. Poissaolokäsittely

Edellä kirjallisen menettelyn osalta lausuttu soveltuu osin myös poissaolokäsittelyyn; on keskeistä varmistaa, että vastaaja ymmärtää haasteen sisällön tältä osin. Siksi on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota asian ilmaisemiseen mahdollisimman selkeästi.

Tämän osalta pidämme tärkeänä myös ROL 6 luvun 12 §:stä poistettavan säännöksen tilalle lisättäväksi ehdotettavaa säännöstä, jonka mukaan poissaolokäsittelyssä voidaan ottaa vastaan

todistelua, joka on nimetty haastehakemuksessa tai joka muutoin on hyvissä ajoin ennen asian käsittelyä saatettu vastaajan tietoon ja hänelle on varattu tilaisuus lausua siitä.

Ehdotusten vaikutukset ja muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin?

Esityksen vaikutustenarviointi on täysin puutteellinen, eikä täytä hyvän lainvalmistelun kriteereitä. Luvussa 4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan ja taloudelliset vaikutukset on esityksen vaikutuksia tarkasteltu yksinomaan viranomaisten toiminnan taloudellisten vaikutusten kannalta. Monet esitetyistä muutoksista, erityisesti tutkinnan tai käsittelyn lopettamista, keskeyttämistä ja rajaamista koskevat muutokset heikentävät kuitenkin todellisuudessa merkittävästi monien rikosten asianomistajien mahdollisuuksia saada oikeutta asiassaan. Elinkeinoelämällä on huonoja kokemuksia esim. näpistysrikosten sakonmuuntoihin liittyvistä muutoksista. Vaikka nyt ei ole siitä kyse, esitettyjen muutosten vaikutukset voivat olla hyvin samankaltaisia, mikäli muutokset johtavat lieviksi katsotuissa rikoksissa vielä nykyistäkin laajemmin tutkintojen lopettamisiin, keskeyttämisiin tai rajaamisiin vähäisyysperusteella. Valitettavasti on niin, että tällaisilla käytännöillä yhteiskunta lähettää rikosentekijöille viestin, että teoista ei seuraa käytännössä mitään tuleviin tekijän valintoihin vaikuttavaa rangaistusta. Asianomistajan syyteoikeuden käyttö tai vahingonkorvauksen vaatiminen erillisessä siviiliprosessissa ei käytännön syistä useinkaan tule kyseeseen.

Samoin tulisi arvioida esimerkiksi sitä, mikä vaikutus olisi laajoissa rikosasioissa yleistiedoksiantojen nykyistä laajemmalla käytöllä ja monenko asianomistajan korvausvaatimukset saattaisivat jäädä ajamatta, kun yleistiedoksianto ei tavoita heitä.

Luonnos käsittää myös ROL 3 luvun 9 §:än 1 momentin muutosesityksen, jonka mukaan syyttäjä voisi tehdä ratkaisun yksityisoikeudellisen vaatimuksen ajamisesta jo esitutkinnan aikana. Käytännössä tämä usein tarkoittaisi nimenomaan päätöstä siitä, ettei syyttäjä tule ajamaan asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Vaikutustenarviointilukuun ei sisälly tältä osin mitään arvioita muutoksen vaikutuksesta, eikä myöskään nykykäytännöistä, joista on vaikea muutenkaan saada tietoa. Yleinen käsitys kuitenkin on, että kun lain tarkoittama pääsääntö on, että syyttäjä ajaisi myös asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia syytteen yhteydessä, käytäntö on käsityksemme mukaan laajenevassa määrin mennyt siihen suuntaan, että syyttäjä ei ota aina ajaakseen edes selviä ja kohtuullisia vaatimuksia. Päätösten perustelut eivät aina ole vakuuttavia. Kyseessä on merkittävä epäkohta, eikä käytännön tule sallia laajenevan yhtään nykyisestä, päinvastoin.

Näiden vaikutusten arviointi ei varmaankaan kaikilta osin ole yksinkertaista, mutta se ei oikeuta jättämään vaikutustenarviointia näiltä osin kokonaan tekemättä. Asia on ehdottomasti korjattava jatkovalmistelussa.

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

On keskeistä, että osana toimeenpanoa seurataan ja varmistetaan, että käytännöt ja tulkinnat ovat riittävän yhdenmukaisia.

3. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

Meillä ei ole muita huomioita.

Kunnioittavasti

Elinkeinoelämän keskusliitto EK

Yrityslainsäädäntö

Juho Mäki-Lohiluoma

johtaja

Rajamäki Markku

Elinkeinoelämän keskusliitto EK - Yrityslainsäädäntö